WIKIPEDIA

Maorin kieli

Maori on austronesialainen kieli, jota puhuvat äidinkielenään Uuden-Seelannin alkuasukkaat, maorit. Maori kuuluu polynesialaisten kielten ryhmään. Sen läheisimpiä sukulaiskieliä ovat rarotonga ja tuamotu. Maorin kielellä on noin 100 000 äidinkielistä puhujaa, joista useimmat ovat kaksikielisiä, toisen kielen ollessa Uuden-Seelannin pääkieli englanti. Samaisesta syystä englannin kielen vaikutus maorin kieleen on varsin voimakas.

Maori	
Oma nimi	te reo Māori
Tiedot	
Alue	Uusi-Seelanti
Virallinen kieli	Uusi-Seelanti
Puhujia	Uusi-Seelanti 130 000 Australia 5000
Sija	ei 100 suurimman joukossa
Kirjaimisto	latinalainen
Kielenhuolto	Māorinkielen komissio [1]
Kielitieteellinen luokitus	
Kielikunta	austronesialaiset kielet
Kieliryhmä	polynesialaiset kielet
Kielikoodit	
ISO 639-1	mi
ISO 639-2	mri
ISO 639-3	mri (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=mri)

Ohje

Sisällysluettelo

Historia

Polynesialaiset saapuivat Uuteen-Seelantiin 1300-luvulla. Maorin kieli kehittyi enimmäkseen eristyksissä aina 1800-luvulle saakka, jolloin eurooppalaiset siirtolaiset alkoivat muuttaa maahan. 1860-luvulla maorista tuli vähemmistökieli ja vuonna 1880 sen käyttö maorien kouluissa kiellettiin. Toiseen maailmansotaan asti suurin osa maoreista puhui maoria äidinkielenään, sodan jälkeen alkaneen kaupungistumisen jälkeen kielen käyttö väheni. Maorista tuli virallinen kieli vasta vuonna 1987[2].

Levinneisyys

Yli 100 000 henkilöä, lähinnä etnisiä maoreja, puhuu maorin kieltä sujuvasti. Vuoden 2006 tilastojen mukaan 131 613 maoria ilmoitti pystyvänsä sujuvaan keskusteluun maorin kielellä. Maorin kielen puhujat muodostivat siis 4,2 % Uuden-Seelannin väestöstä.[3] Noin 8000 maoria puhuu vain maorin kieltä, useimmat maorit ovat kaksikielisiä. Kielellä on lisäksi noin 5000 puhujaa Australiassa sinne muuttaneiden maorien keskuudessa.

Äänteet

Maorin kielessä on kymmenen konsonanttia ja viisi vokaalia. Kielessä on seitsemän diftongia: ae, ai, ao, au, oi, oe, ou. Kaikki tavut ovat avotavuja, konsonanttiyhtymiä ei ole.

Konsonantit

Maorin konsonanteissa on vähän allofoniaa, mutta kirjainyhdistelmä wh voi realisoitua kahdella eri tapaa [f ~ ɸ]. Suomen kielestä poiketen äng-äänne [ŋ] voi esiintyä sanan alussa.

	Bilabiaalinen	Alveolaarinen	Velaarinen	Glottaali
Klusiivi	p	t	k	
Frikatiivi	f ~ ɸ			h
Nasaali	m	n	ŋ	
Tremulantti		ɾ		
Puolivokaali	w			

Vokaalit

Maorin vokaaleissa on enemmän allofoniaa, mutta perusvokaalit ovat täsmälleen samat kuin suomessakin. Kaikki vokaalit voivat esiintyä sekä pitkänä että lyhyenä.

	Etu	Keski	Taka
Suppea	i	u ~ ʉ	
Puoliavoin	e ~ ɛ		o ~ ɔ
Avoin		a ~ ɒ	

Kirjoitusjärjestelmä

Maorin kieltä kirjoitetaan latinalaisin kirjaimin. Vokaalien osalta kirjaimet ovat ā, a, ē, e, ī, i, ō, o, ū, u ja konsonanttien p, t, k, m, n, ng, wh, r, h, w

	Konsonantit										Lyhyet vokaalit					Pitkät vokaalit				
Kirjoitusasu	p	t	k	m	n	ng	w	wh	r	h	a	e	i	o	u	ā	ē	ī	ō	ū
Äänne	p	t	k	m	n	ŋ	w	f ~ ɸ	ɾ	h	a ~ ɒ	e ~ ɛ	i	o ~ ɔ	u ~ ʉ	aː ~ ɒː	eː ~ ɛː	iː	oː ~ ɔː	uː ~ ʉː

Sanasto

Esimerkkejä maorinkielisistä sanoista suomenkielisine vastineineen:

- *aroha* = rakkaus, myötätunto
- *hapū* = alaheimo
- *hiku* = häntä
- *huti* = vetää
- *iwi* = heimo
- *kainga* = kylä
- *moana* = meri, valtameri
- *motu* = saari
- *oho* = hämmästys
- *pai* = hyvä
- *pā* = linnoitus
- *pākehā* = valkoinen (ihminen), eurooppalainen
- *tapu* = pyhä, kielletty (vastaava sana *tabu* on lainattu moniin kieliin jostain polynesialaiskielestä)
- *toto* = veri
- *uaua* = lihas
- *ūpoko* = pää
- *wae* = jalka

Numerot yhdestä kymmeneen (järjestyksessä): *tahi*, *rua*, *toru*, *whā*, *rima*, *ono*, *whitu*, *waru*, *iwa*, *tekau*.

Persoonapronominit

Maori tekee eron inklusiivin ja eksklusiivin välille me-pronominien kohdalla: kun sekä puhuja että kuulija kuuluvat me-ryhmään, käytetään inklusiivista me-pronomia ja mikäli ei, niin pronomini on eksklusiivinen. Lisäksi maorin pronomineissa on kolme lukua: yksikkö, kaksikko ja monikko.

	Yksikkö	**Kaksikko**	**Monikko**
I (ink.)	au /ahau	tāua	tātou
I (eks.)		māua	mātou
II	koe	kōrua	koutou
III	ia	rāua	rātou

Kielinäyte

»I te whānautanga mai o te tangata, kāhore ōna here, e ōrite ana tōna mana me ōna tika ki te katoa. Ka whakatōkia ki roto i te tangata he wairua, he hinengaro hoki, ā, me mahi tahi ia ki ngā tāngata o te ao i runga i te āhua o te tuakana me te teina.»

Suomeksi:
»Kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan. Heille on annettu järki ja omatunto, ja heidän on toimittava toisiaan kohtaan veljeyden hengessä.»

(YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 1. artikla) [4]

Maorin kielen viikko

Uudessa-Seelannissa vietetään joka vuosi maorin kielen viikkoa (eng. Maori Language Week / mao. Te Wiki o te Reo Māori). Tuolloin Uudessa-Seelannissa järjestetään ohjelmaa ja tapahtumia, joilla halutaan vahvistaa kielen asemaa ja näkyvyyttä yhteiskunnassa [5]. Yksi näkyvä juhlinnan muoto ovat paraatit isoimmissa kaupungeissa. Viikon tunnuslauseena on perinteisesti ollut "Kia Kaha te Reo Māori" eli "tehdään maorin kielestä vahva" Vuonna 2018 maorin kielen viikkoa juhlittiin 10.-17. syyskuuta[6].

Lähteet

- Aulis J. Joki: *Maailman kielet*, SKS Tietolipas 45, Juva 1984.
- Rafael del Moral: *Diccionario Espasa Lenguas del Mundo*, Editorial Espasa Calpe, S.A., Madrid 2002.
- Peter Gossage: *The Fish of Maui – Te ika a Maaui*, Weldon Publishing, Uusi-Seelanti 1992.
- Graham Wiremu: *The Maoris of New Zealand*, Britannia 1984

Viitteet

1. tetaurawhiri.govt.nz (http://www.tetaurawhiri.govt.nz/english/) Māori language Commission. Viitattu 3.3.2012.
2. http://www.tereo.govt.nz/act87/index.shtml
3. http://www.stats.govt.nz/Census/2006CensusHomePage/quickstats-about-a-subject/quickstats-about-maori.aspx
4. Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeusvaltuutetun toimisto (https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/mbf.pdf)
5. Reo Ora (https://www.reoora.co.nz/maori-language-week/) *reoora.co.nz*.
6. Citizen Advice Bureau (http://www.cab.org.nz/aboutus/news/news/Pages/Maori-Language-Week.aspx) *cab.org.nz*.

Austronesialaiset kielet

abadi | abung | adonara | alune | anuta | atšeh | ’auhelawa | badui | bali | belait | bugi | buru | cebuano | chuuk | etelämarquesas | fidži | gao | havaiji | hiligaino | iloko | indonesia | jaava | japi | karoliini | kiribati | madura | malagassi | malaiji | maori | minangkabau | mokerang | nauru | palau | pingelap | pohjoismarquesas | rapanui | samoa | sunda | tagalog | tahiti | taroko | tetum | tikopia | timor | tonga | tšamorro | tuvalu | wanukaka | watubela